



BIBLIOGRAFIA I BIBLIOFÍLIA DEL CARDENAL MARGARIT

Enric Mirambell

Cardenal
de Girona

Portada dels Paralipomenon Hispaniae libri decem
en l'edició de Sancho de Nebrija (Granada, 1545).

Joan Margarit i Pau és una gran figura en la història gironina. La seva vinculació a la ciutat s'inicia en el seu naixement i continua en les responsabilitats que hi exercí. També en la seva voluntat de presentar-se sempre com a gironí. Des que va accedir a la dignitat cardenalícia signava els seus escrits com a «Joan cardenal de Girona». Tant la ciutat de Girona com les poblacions de la Bisbal, Castell d'Empordà, Corçà i Sant Gregori tenen una estreta relació amb la nissaga dels Margarit.

Home del seu temps, és un representatiu personatge del Renaixement, amb una personalitat molt completa i una activitat considerablement complexa. En la seva condició d'eclesiàstic ocupà els més alts càrrecs. Primerament en el capítol de la nostra seu. Després va ser bisbe successivament d'Elna i de Girona. I finalment cardenal de l'Església romana, mantenint fins a la seva mort la titularitat de la mitra gironina. Com a polític exercí el càrrec de conseller reial; va ser destacat parlamentari a les Corts i persona de la màxima confiança dels reis Joan II i Ferran el Catòlic. Com a home de lletres és autor de diverses obres de caràcter històric, teològic i apologetic.

Ara ens ocuparem de Joan Margarit en la seva relació amb els llibres: els que tracten de la seva vida i de la seva obra; aquells dels quals en va ser autor; i dels que integraven la seva rica biblioteca i que constituïren la base de la seva formació intel·lectual i foren les seves fonts d'informació.

Obres sobre Margarit

En el segle XVII la figura de Margarit ens és donada a conèixer pel P. Joan Gaspar Roig i Jalpí en el seu llibre *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*. Amb més





aportació documental en parlen el Pare Villanueva en el seu *Viaje literario a las Iglesias de España* i els continuadors de la *España Sagrada*. Uns i altres treballaren en la recerca als arxius eclesiàstics de Girona, en els primers anys del segle XIX.

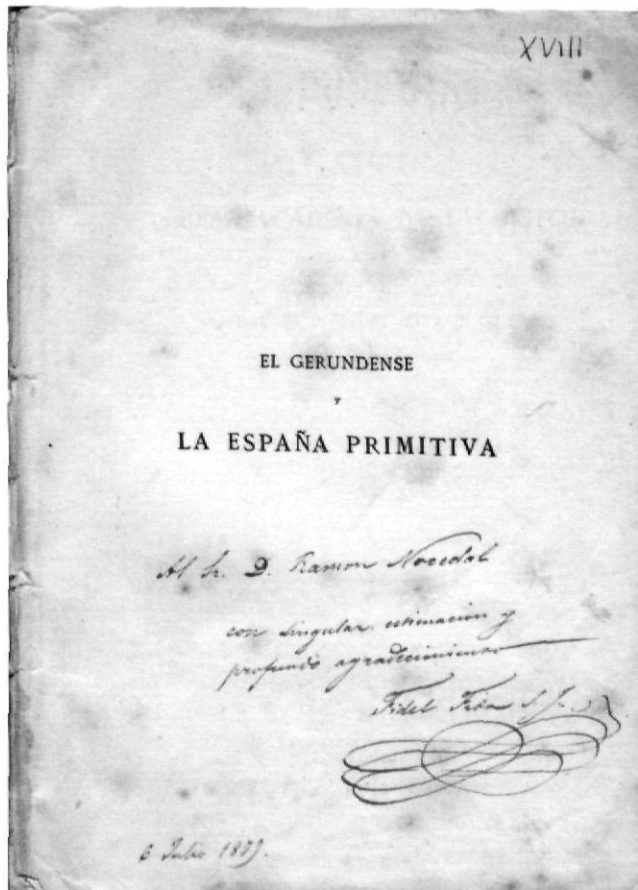
Més a fons en tractarà el Pare Fidel Fita en un treball publicat l'any 1873 que es titula *Los Reyes d'Aragó y la Seu de Girona*. Aquesta obra del Pare Fita consisteix en la transcripció i comentari de les actes capitulars de la nostra Catedral corresponents als anys 1462 al 1482. Actes que varen ser redactades pel canonge Andreu Alfonsello, que va ser Vicari General i persona de la màxima confiança de Margarit. En el contingut d'aquesta publicació s'hi posa de manifest la participació de la ciutat de Girona, del capítol catedralici, i molt especialment del prelat, en la guerra civil que varen mantenir el rei Joan II i la Generalitat, i també en relació als remences, que tant va afectar la vida del nostre país en la segona meitat del segle XV.

L'any 1879 el mateix Pare Fita va pronunciar el seu discurs d'ingrés com a acadèmic de la Reial Acadèmia de la Història de Madrid, discurs que va titular *El Gerundense y la España primitiva*. Aquest erudit parlament acadèmic versa sobre la figura de Margarit. Relaciona les seves obres i tracta d'una manera especial del *Paralipomenon Hispaniae*, del qual fa una severa crítica referint-se al tractament que dóna Margarit a la història de l'Espanya preromana.

El mateix any 1879, Emili Grahit i Papell publicà a les planes de la *Revista de Gerona* una sèrie d'articles sobre el setge de la ciutat de l'any 1462 per les tropes comanades pel comte de Pallars, fet de guerra en el qual Margarit desenrotllà un paper primordial. El mateix Grahit publicà els anys 1883, 1884 i 1885 en la mateixa revista una altra sèrie d'articles dedicats a la biografia del cardenal Margarit.

També a la *Revista de Gerona*, els anys 1886, 1887 i 1888, el notable llatinista i catedràtic del seminari de Girona Joaquim Gou i Solà va publicar la traducció del *Templum Domini*, una de les més importants obres de Margarit. A la darrereria del segle XIX, Julián de Chía parlà llargament de la personalitat de Margarit tant en la seva obra en tres volums *Bandos y bandoleros en Gerona* com en *La Festividad del Corpus en Gerona*. Chía es documentà en el fons de l'Arxiu Municipal i tractà el personatge amb l'esperit crític que li era tan característic. Però, tot i que no deixa de magnificar tots els aspectes negatius que troba en la persona de Margarit, també reconeix la destacada personalitat del cardenal.

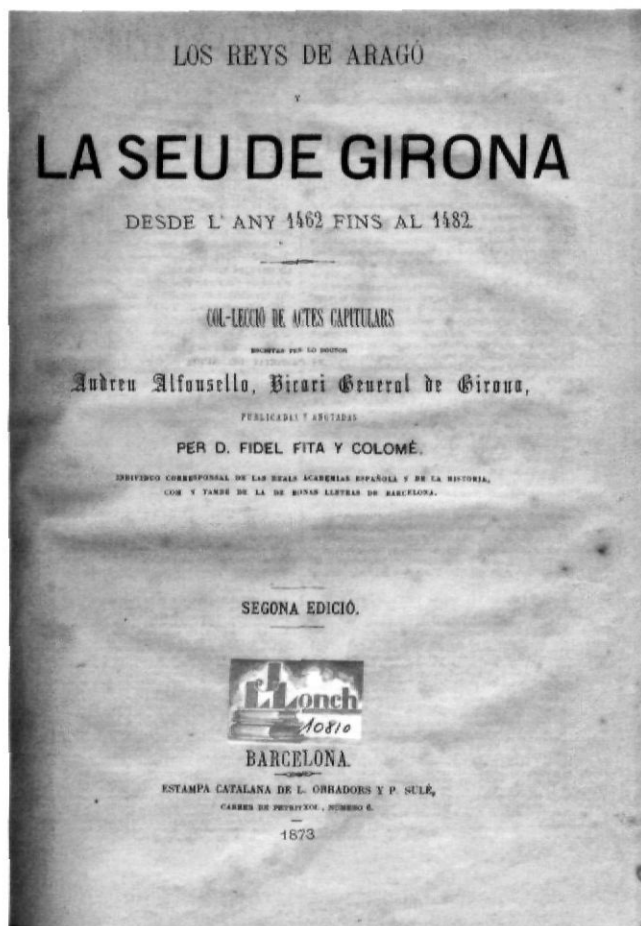
No fou fins ben entrat ja el segle XX que una nova generació d'historiadors amb un nou estil i una diferent metodologia s'ocupà de la figura i de l'obra de Joan Margarit. Els doctors Lluís Batlle i Prats, Àngels Masià de Ros i Jaume Marquès i Casanovas s'hi referiren en diverses de les seves obres. Però va ser el doctor Santiago Sobrequés i Vidal qui tractà el personatge amb més autoritat, més a fons i d'una manera més completa. S'hi refereix en la tesi doctoral, llegida l'any 1950, i en la seva darrera publicació *La guerra civil*



Portada d'El Gerundense y la España primitiva, de Fidel Fita, estudi sobre l'obra del cardenal Margarit.

catalana del segle XV, en la qual també hi col·laborà el seu fill, Jaume Sobrequés i Callicó. Una biografia molt documentada de Margarit és la que va publicar, l'any 1954, l'historiador irlandès Robert Brian Tate, de la qual es va publicar una edició catalana l'any 1976. També l'historiador francès Christian Guilleré, que tanta dedicació i anys d'estudi ha esmerçat en la recerca medieval gironina, ens descobreix nous aspectes de la personalitat de Margarit.

Aquest historiadors del segle XX tracten el tema amb la màxima objectivitat i amb una metodologia i una crítica molt més depurada que els del segle XIX. Especialment Grahit, tot i que parla d'objectivitat, no pot dissimular el seu partidisme i un especial interès a deixar en bon lloc l'actitud de Girona i del seu bisbe en la problemàtica que afectava la història de la ciutat i del nostre país en la segona part del segle XV.



Portada de Los Reys d'Aragó y la Seu de Girona, de Fidel Fita, que conté nombroses notícies sobre el cardenal Margarit.

Obres de Margarit

Tot i la gran activitat que Margarit va desenrotllar en el govern de les dues diòcesis que li foren encomanades, com també en el camp de la política, com a parlamentari i com a conseller reial, encara pogué dedicar la seva atenció i el seu temps a escriure obres d'un considerable relleu intel·lectual.

Una part de l'obra escrita de Margarit s'ha perdut. Entre les obres que no s'han conservat destaca *De laudibus Mariae Virginis*. El títol ja indica clarament quina és la seva temàtica.

El tractat titulat *Corona regum* va ser escrit específicament per a l'educació del príncep Ferran, el futur rei Catòlic, quan amb la seva mare, Juana Enríquez, varen viure refugiats a Girona, acollits pel mateix bisbe.

Templum Domini té un valor excepcional. És un extensíssim tractat que pretén establir la relació entre l'Església i la Corona. Està molt ben documentat. Cita com a autoritats per fonamentar les seves tesis textos de l'Antic i del Nou Testament i també Sèneca, Ciceró, sant Agustí, sant Isidor, sant Jeroni i sant Gregori. El rei Joan II, davant la necessitat de recursos econòmics per mantenir la guerra declarada entre el rei i la Generalitat, es va apoderar del frontal romànic de la basílica de Santa Maria de Ripoll. Es creia amb dret a fer-ho per tal de subvenir a les necessitats de la corona. Margarit considerà injusta i abusiva l'actuació reial i, tement que en una successiva operació fos confiscat el frontal de la catedral de Girona, redactà l'esmentat treball, en què posava els drets de l'Església per sobre dels del poder reial. I ho feia, amb tota valentia, prescindint de l'íntima relació que l'unia al monarca.

El *Paralipomenon Hispaniae* és un tractat d'història d'Espanya en l'antiguitat. El seu valor és molt relatiu, tenint en compte que es refereix a una època que no estava suficientment documentada i que encara no es practicaven les recerques arqueològiques.

Margarit escrivia sempre en llatí i les seves obres no han estat divulgades a proporció de la importància que tenen.

Margarit i els llibres

Margarit va ser un amant dels llibres. Com a persona culta que reunia totes les característiques d'un home del Renaixement, la lectura era una de les seves ocupacions preferides. Lectura que havia de fer compatible amb una vida molt activa. Activitat que es concretava en el govern eclesial, l'atenció pastoral i la participació en la política del país i la diplomàcia al servei reial.

Es conserven dos documents que acrediten l'interès que Margarit tingué pels llibres i que ens permeten conèixer quins eren els que integraven la seva biblioteca. Era la seva una de les biblioteques més importants del nostre país, el contingut de la qual el constituïen majoritàriament còdexs manuscrits. Alguns d'ells eren d'un valor incalculable.

Un d'aquest dos documents és el *Memorial* que envià des de Roma quan, ja nomenat cardenal, considerava que no tornaria més a Girona. Tot i que aquest text fa suposar que no creia en una mort pròxima, no va tardar a produir-se el seu traspàs. En aquest *Memorial*, que va ser protocol·litzat pel notari de Girona Narcís Cotxa, dona instruccions per a l'administració dels béns que tenia a Girona, a Barcelona i a l'Empordà. Hi fa una especial referència als llibres, dels quals fa una descripció molt detallada i indica el destí que vol que se'ls doni. Aquest document, el vaig publicar acompanyat d'un comentari en el volum XXII dels *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, corresponents als anys 1974-1975, volum que està dedicat a la memòria del doctor Santiago Sobrequès.

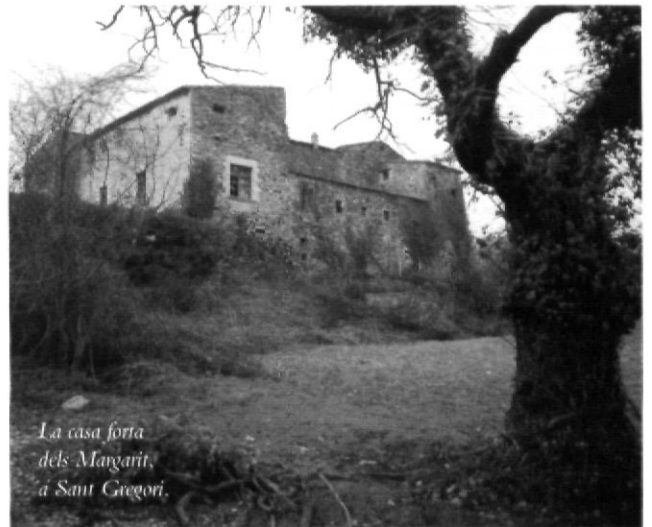
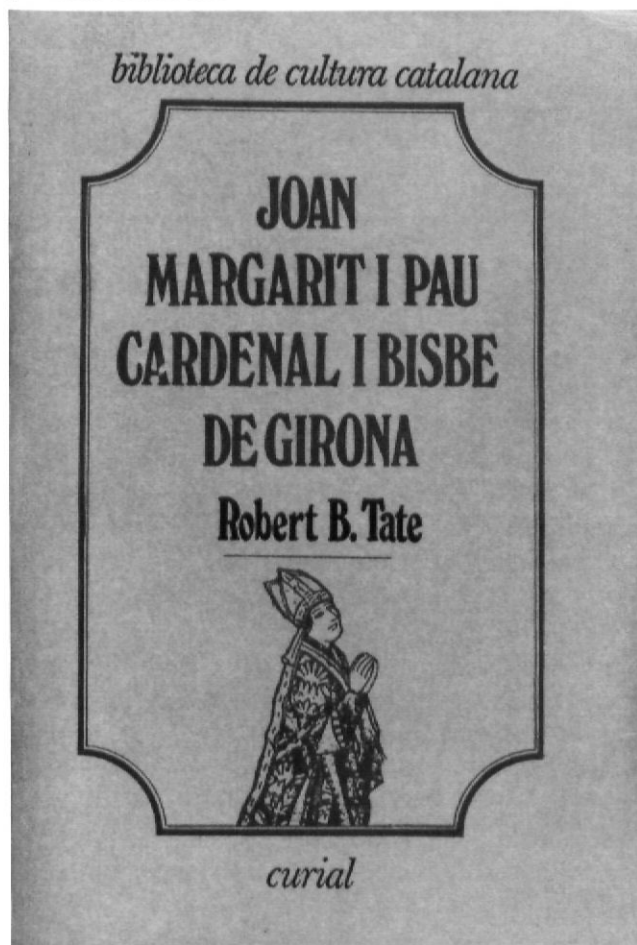


L'altre document és un inventari que es va protocol·litzar l'any 1509 a Barcelona, en vendre en pública subhasta els llibres que havien estat propietat del cardenal, el qual havia mort quinze anys abans. Aquest inventari està transcrit i comentat en la monumental obra de Madurell i Rubió *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona*.

En el *Memorial* relaciona quaranta-sis llibres, especialment de dret canònic, de tema bíblic i sermonaris. Fa constar el preu que atribueix a cada llibre, algun dels quals està taxat en 120 florins. Aquests llibres vol que li siguin transmesos a Roma. Sens dubte devien ser els que ell tenia de més freqüent consulta i dels quals no podia prescindir.

Disposa que un exemplar de Ptolemeu sigui lliurat al senyor rei, per mitjà de Joan de Sarriera, batlle general de Catalunya. Aquest llibre es guarda dins d'una caixa especial, en la qual vol que s'hi pinti l'escut amb el capel de cardenal, escut que també

Portada de Joan Margarit i Pau, cardenal i bisbe de Girona, de Robert Brian Tate, primera monografia completa sobre la seva personalitat i la seva obra.



La casa forta dels Margarit, a Sant Gregori.

vol que figuri en el primer mapa de l'esmentada obra. Especifica que per realitzar aquesta obra pictòrica es busqui el professional que pugui fer-ho amb el millor art i la màxima perfecció.

Un grup de llibres de teologia i dret canònic, escrits sobre pergamí, eren destinats a la biblioteca de la seu de Girona. Un altre grup de llibres de lleis, medicina i filosofia, com també altres de teologia i dret canònic escrits en paper, havien de ser venuts i el seu import posat a disposició dels administradors de la seu.

Quan fa la distinció entre llibres en pergamí i en paper podríem interpretar que es refereix a manuscrits i impresos –encara que també hi ha manuscrits en paper i alguns impresos ho foren en pergamí.

En l'esmentat inventari, protocol·litzat a Barcelona l'any 1509, hi consten dues relacions de llibres: una en què se'n descriuen vuitanta-sis i una altra de trenta-cinc. És molt probable que per haver-se produït la mort del cardenal molt poc temps després de la redacció del primer *Memorial*, no hi hagués temps de complir allò que s'hi disposava. És molt probable que els llibres subhastats a Barcelona siguin els mateixos que es relacionen en el *Memorial*. En el mateix *Memorial* ja consta que hi ha llibres dipositats a la Taula de Barcelona. El producte de la subhasta va ser més aviat escàs. Es va donar a aquells llibres un valor molt inferior al que Margarit els havia atribuït.

Sigui com sigui, el cas és que en aquell temps una biblioteca particular integrada per més d'un centenar de volums, una bona part dels quals eren d'una mateixa matèria, tindria una importància inqüestionable. Especialment pel que es refereix a les obres de caràcter jurídic es pot dir que hi figurava el més representatiu de les que existien. La personalitat intel·lectual de Joan Margarit i Pau queda molt ben reflectida en el contingut de la seva biblioteca.